

Nieuwsbrief

ADLO-project: Natuur- en landschapsbeheer met kleine herkauwers: duurzaam bedrijfsmanagement en rendabiliteit.

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever

Vlaamse Schapenhouderij vzw
Ieperseweg 87
8800 Rumeke/Beitem
T 051 27 32 27
F 051 24 00 20
E griet.dewaele@west-vlaanderen.be

Projectpartners

Vlaamse Schapenhouderij vzw
Dierengezondheidszorg Vlaanderen
Zoötechnisch Centrum

IN DIT NUMMER:

Voorwoord	1
Begrazingsbegrippen en -technieken	2
Voldoende neerslag zorgt voor leverbotinfecties	4
Oproep deelname enquêtes	5
In de kijker	6

Dit project wordt gefinancierd door het Departement Landbouw & Visserij en de Europese Unie

Met steun van de Vlaamse overheid

JAARGANG 1, NR. 2

DECEMBER 2008

Voorwoord

Waarde lezer,

Beste schapenliefhebber en/of schapenhouder,

Nu de winter stilaan in het land komt met sneeuwvlokken en nachtvorst bezorgen wij u het tweede nummer van onze nieuwsbrief die kadert in het ADLO-project 'Natuur- en landschapsbeheer met kleine herkauwers: duurzaam bedrijfsmanagement en rendabiliteit'.

Het project is ondertussen op kruissnelheid gekomen, een lijvige brochure omtrent alle aspecten van beheer met schapen is in voorbereiding. Er wordt parallel in samenwerking met de Hogeschool der Kempen te Geel een enquête georganiseerd omtrent de beheersaspecten, gericht enerzijds naar schapenhouders en anderzijds naar kandidaat grondbeheerders met interesse voor inzet van schapen. Geïnteresseerden vinden verder in deze nieuwsbrief de nodige contactgegevens. We komen later op de resultaten terug.

Ondertussen leren we uit diverse telefoons en mailberichten dat de interes-

se voor concreet beheer met schapen groeit. In een volgende fase wil dit project ook bemiddelen tussen vraag en aanbod, maar eerst moeten de gegevens van geïnteresseerden geïnventariseerd worden.

Het project wordt ook onder de aandacht gebracht op de studienamiddagen georganiseerd door het praktijkcentrum Kleine Herkauwers.

In dit nummer behandelt Bert Driessen specifieke begrippen in verband met begrazing en beheer en ook de mogelijke technieken worden besproken. Op het vlak van dierengezondheid is er het leverbotalarm, voor beheer van vochtige gebieden. Dit Nederlands alarmsysteem is zeker ook bij ons een belangrijk knippenlicht.

In dit nummer starten we ook de rubriek 'Ras in de kijker'. Bedoeling is dat rassen met potentie voor beheersactiviteiten ook in de volgende nummers van deze nieuwsbrief aan bod komen.

We wensen jullie veel leesgenot.

A. Calus

“Begrazingsbegrip
pen en –
technieken.”

Begrazingsbegrippen en –technieken

Afhankelijk van het soort terrein en het doel kunnen de schapen in vaste rasters, flexibele rasters, of zonder raster maar met herder worden ingezet. Dat betekent dat ieder terrein op de eigen benodigde manier beheerd kan worden. Met die accenten in de begrazing zoals dat door de opdrachtgever wordt gewenst.

◇ **Standbeweiding**

Hierbij worden dieren binnen een afgerasterd deel van het terrein losgelaten, de zogenaamde raster- of standbeweiding. Bij dit beweidingsregime bepalen de dieren zelf waar ze wel of niet grazen en wat de favoriete schuil- en rustplaatsen zijn. Indien de dieren heel het etmaal op het terrein staan, is er geen afvoer, wel een verplaatsing van nutriënten. Op sterk begraasde plaatsen is er een nettoafname. Op plaatsen waar veel wordt gemest, is een nettotoename. Hierdoor ontstaan gradiënten in het landschap. De afvoer kan vergroot worden door een vaste nachtverblijfplaats buiten het terrein. Als gevolg hiervan ontstaan binnen een terrein graasgradiënten waarbij bepaalde plaatsen worden verschaald en andere worden verrijkt.

Een bijzondere vorm van rasterbeweiding is het systeem van omweiden, waarbij terreinen of terreindelen periodiek worden beweïd binnen een vast of verplaatsbaar raster. Dit wordt ook wel wisselbeweiding genoemd.

◇ **Gestuurde begrazing**

Geherderde beweïding, vooral toegepast op heidevelden en dijkhellingen, moet vooral worden beschouwd als voortzetting van traditionele landgebruikvormen. Bij geherderde begrazing vertrekt de kudde iedere dag vanuit een schaapskooi en keert daar aan het eind van de middag weer terug of trekt door van het ene terrein naar het volgende. De herder bepaalt welke graasgronden in welk deel van het jaar worden beweïd en met welke intensiteit. De herder stuurt dus in belangrijke mate in het ontstaan en de ontwikkeling van graasgradiënten. Zowel onder- als overbegrazing kan door de herder worden verhinderd. Er vindt sturing plaats in ruimte en tijd (periodieke beweïding). Van groot belang bij geherderde beweïding zijn de rustpozen tussen de verschillende beweïdingsrondes gedurende welke veel plantensoorten tot bloei en zaadzetting kunnen komen.

◇ **Drukbegrazing**

Een speciale vorm van gestuurde begrazing is druk-, piek- of stootbegrazing. Sterk verruigde of vergraste begroeiingen worden gedurende korte tijd intensief begraasd. Deze behandeling moet soms meerdere jaren achtereen of om de zoveel jaren worden herhaald. Er wordt een kortgrazige vegetatie gecreëerd, waardoor gunstige omstandigheden ontstaan voor de kieming en vestiging van veel plantensoorten. Bij deze methode wordt vaak gebruik gemaakt van verplaatsbare rasters (flexienetten). Stootbegrazing kan leiden tot een volledige verwijdering van de kruidlaag en uitputting van de nutriëntenvoorraad. Op plaatsen die de dieren prefereren zoals drinkpoelen kunnen gelijkaardige condities voorkomen. Het is dus zeer belangrijk om voldoende aandacht te besteden aan de locatie van drinkplaatsen. Begrazing met herder en rotatiesystemen (periodiek omweiden) kunnen beschouwd worden als vormen van stootbegrazing. Begrazing met herder laat toe om gericht bepaalde terreingedeelten te begrazen.

Drukbegrazing zorgt ook dat gesloten vegetaties worden opgebroken, en vergraste heide snel wordt omgevormd tot struikheidedomineerde heide. Bij overbegrazing verdwijnt de structuurvariatie echter en kunnen zwak gebufferde vennen bemest raken.

◇ **Zomerbegrazing**

Bij zomerbeweiding wordt de vegetatie gedurende het groeiseizoen begraasd, meestal zo intensief dat de vegetatie kort afgegrasd de winter ingaat. Het louter in de zomerperiode begrazen kan het gevolg zijn dat in natuurgebieden onvoldoende voeder voor de grazers in de winterperiode aanwezig is. In natuurgebieden is het wenselijk om schapen bij voedselgebrek uit te scharen i.p.v. bij te voederen. Het ter plaatse bijvoederen leidt immers tot aanvoer van nutriënten in het gebied en is vaak niet verenigbaar met de vooropgestelde natuurdoelen. Voederplaatsen zijn bovendien sterk onderhevig aan vertreding en bodemverdichting.

◇ **Winterbegrazing**

Bij winterbeweiding krijgt de vegetatie gedurende de groeiperiode de ruimte om tot bloei en zaadzetting te komen en wordt pas afgegrasd nadat de zaadzetting is voltooid. In de winter heeft begrazing niet enkel effect op gewassen die dan beschikbaar zijn voor de schapen. Planten zoals pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) overwinteren door reservestoffen op te slaan in de ondergrondse delen. Door in de winter te begrazen worden concurrenten van pijpenstrootje getroffen en kan deze expanderen op heideterreinen wat men wil verhinderen.

◇ **Jaarrondbegrazing**

Bij jaarrondbeweiding blijven de grazers het hele jaar op het terrein en wordt gedurende het groeiseizoen de vegetatie extensief begraasd, waarbij niet alle biomassa wordt weggenomen. Er ontstaat een mozaïekpatroon van korte en lange vegetatie. Grassen met een grote concurrentiekracht kunnen door jaarrondbegrazing beter dan met seizoensbegrazing worden teruggedrongen. Er moet voor de dieren voldoende voedsel overblijven om de winter door te komen. Vanwege de geringe kwaliteit van het wintervoedsel (hoog vezelgehalte, lage nutriëntengehalten, geringe verteerbaarheid), worden door de dieren meestal ook knoppen en twijgen van struweelsoorten en bosverjonging meegenomen.

◇ **Begrazingsintensiteit**

De begrazingsintensiteit is een maat voor de impact van begrazing op een gebied en meer specifiek op de vegetatiestructuur (en bijgevolg op het voorkomen van een bepaalde flora en fauna). De impact van begrazing hangt grotendeels af van de begrazingsdichtheid, het begrazingstype (jaarrondbegrazing, seizoensbegrazing, stootbegrazing of gherderde begrazing), de soort(en) ingezette grazers en de voedselbeschikbaarheid in het graasgebied. De voedselbeschikbaarheid is in essentie gerelateerd aan de ecologische draagkracht van het gebied.

◇ **Begrazingsplan**

Een begrazingsplan dient als volgt opgebouwd te worden. Eerst moet een gedetailleerde gebiedsbeschrijving gemaakt worden waarin bijzonderheden van het terrein en de vegetatie beschreven staat. Een evaluatie van het vroegere beheer hoort hier ook bij. Als tweede komt een deel met een beschrijving van de beheers- en overige doelstellingen. Daarna komt een lange termijnplanning. Het te beheren gebied wordt ingedeeld in percelen met min of meer uniforme vegetatie en met een oppervlakte van minstens enkele hectaren. Voor elk perceel wordt weergegeven wat de gewenste begrazingsintensiteit is. Daarvoor moet de jaarlijkse biomassa-productie per perceel gekend zijn en moet men weten hoeveel van deze biomassa verwijderd moet worden. Zo kan men tot een concreet begrazingsplan komen. Hiervoor moet de graascapaciteit van de kudde bepaald worden in kilogram droge stof, waaruit dan de graascapaciteit in hectaren berekend kan worden. De begrazingsactiviteiten worden verder verdeeld over de verschillende percelen op basis van eventuele prioriteiten. De begrazingsactiviteit wordt uitgedrukt in kuddegraasdagen per maand en dit voor één of meerdere jaren. Tenslotte moet er elk jaar een evaluatie gemaakt worden om het beheer eventueel bij te sturen.

BERT DRIESSEN, K.H. KEMPEN EN ZTC

Voldoende neerslag zorgt voor leverbotinfecties

De Werkgroep Leverbotprognose verwacht een minder ernstige leverbotinfectie* ten opzichte van vorig jaar.

De natte periode van eind september/begin oktober heeft ervoor gezorgd dat een infectie door de slak op het gewas is afgezet.

De Werkgroep Leverbotprognose, een samenwerkingsverband tussen het Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR en de Gezondheidsdienst voor Dieren, adviseert om in die gebieden waar vorig jaar ook leverbot is vastgesteld de schapen nu te behandelen. Op bedrijven waar al in september/oktober is behandeld, moeten de schapen na 6 weken nogmaals worden behandeld.

Indien mogelijk, moeten dieren naar goed ontwaterde percelen worden verweid.

Voor rundvee is het van belang om eerst onderzoek te laten doen naar de ernst van de besmetting.

Wanneer uit onderzoek blijkt dat runderen moeten worden behandeld, dient dat bij melkgevend dieren te gebeuren gedurende het hele jaar aan het begin van de droogstand.

Bij twijfel is het zinvol om bloedonderzoek te laten verrichten bij de Gezondheidsdienst voor Dieren. Per diersoort (bij voorkeur dieren na hun eerste weideseizoen) zijn voor een goed onderzoek 5 monsters per leeftijdscategorie nodig.

In verband met het voorkómen van resistentie is het bij het behandelen van zowel schapen als rundvee van het grootste belang om het juiste gewicht van het dier te schatten of te meten, zodat de juiste dosis van het geneesmiddel wordt toegediend.

Ter controle op het effect van een behandeling adviseert de werkgroep om vanaf januari mestonderzoek te laten doen. Hiervoor is een mengmonster van 5-10 dieren per leeftijdscategorie nodig (gepoold mestonderzoek).

*De leverbotziekte, die voornamelijk voorkomt bij runderen, schapen en geiten, wordt veroorzaakt door een platworm die zich in de lever bevindt. In de levenscyclus van de leverbot fungeert de slak als tussengastheer die voornamelijk leeft in het greppelmilieu. Leverboteieren komen met de mest op het land. Het larfje dat uit het leverbotei komt besmet de leverbotslak die na ontwikkeling staartlarven loslaat welke zich op het gewas vastzetten als infectieuze cysten. Bij ernstige leverbotinfecties kan dat bij schapen en geiten de dood tot gevolg hebben, terwijl bij runderen verminderde melkgift en slechtere groei optreedt. Behandeling van een leverbotinfectie bij schapen, geiten, kalveren en pinken is mogelijk met bestaande leverbotmiddelen. Deze leverbotmiddelen kunnen niet worden gebruikt bij dieren die melk geven voor humane consumptie.

Nadere informatie is verkrijgbaar bij:

C.P.H. Gaasenbeek tel. 0320-238106, e-mail cor.gaasenbeek@wur.nl

L. Moll tel. 06-53939625, e-mail l.moll@gdvdieren.nl

“Het is een
schaap met vijf
poten”

Oproep deelname enquêtes

Tot enkele jaren geleden had onze maatschappij nog maar zelden van de termen 'begrazing' of 'landschapsbeheer' gehoord. Intussen worden de begrippen langzaam, maar zeker ingeburgerd. Begrazing is in feite een ruime benaming voor landschapsbeheer met (gedomesticeerde) grazers met als doel meer 'groen' in ons door wegen, lintbebouwingen en industrieterreinen dichtslibbende land te creëren en te beheren.

Om tal van redenen wordt recentelijk terug gegrepen naar oude beheersmaatregelen, namelijk begrazing door kleine en grote herkauwers. Elke maatregel, zowel de machinale als de dierlijke techniek, heeft voor- en nadelen. De kunst is die beheersvorm te kiezen waarmee met een minimum aan kosten zo goed mogelijk de vooropgestelde doeleinden kunnen worden gerealiseerd.

Om landschapsbeheer met schapen een toekomst te bieden, willen we de interesse van schapenhouders en grondbeheerders (industriegronden, haven-, natuur-, parkgebied...) ophoofden en anderzijds mogelijke knelpunten in kaart brengen. En dit via een enquête binnen het ADLO-demonstratieproject 'Natuur- en landschapsbeheer met kleine herkauwers'.

Velen hebben onder u hebben een enquête ontvangen. Graag maken we van de gelegenheid gebruik om u te herinneren om deze enquête in te vullen. Het invullen van deze enquête is van cruciaal belang voor de verdere evolutie van landschapsbeheer met kleine herkauwers in België.

Heeft u als **schapenhouder** nog geen enquête ontvangen? Dan kunt u een berichtje sturen naar landschapsbegrazing@khk.be.

*"Het is een zeer
uitzonderlijke zaak."*

Heeft u als **grondbeheerder** nog geen enquête ontvangen? Dan kunt u een berichtje sturen naar landschapsbeheer@khk.be

In de kijker: Ardense voskop

Het ontstaan van deze schapen gaat terug tot de schapen die eeuwenlang de Ardense weiden bevolkten. De Ardense voskop van vandaag stamt af van de Ardense schapen die vroeger door kooplui werden meegebracht om op de beter Vlaamse weiden te worden vetgemest. Lokale herders uit klein-Brabant (= streek rond Bornem) hebben dit Ardense schaap aangehouden voor het fokken van Paaslammeren. Uit deze restpopulaties, die voornamelijk op de Kempense heide overleefde, werd de Ardense voskop teruggefokt en uitgeselecteerd.

Het is een schaap dat zich thuis voelt in ruige omstandigheden. Ze kunnen zowel tegen droogte als tegen nattigheid en koude. Ze kunnen perfect buiten overwinteren onder de beschutting van bomen en struiken.

De Ardense voskop is een schaap van gemiddelde grootte met een robuuste en statige indruk. Het is een vinnig schaap, wantrouwend tegenover vreemden. De kop en de poten zijn vosbruin, de wol is lichtbruin zonder vlekken. De meeste rammen zijn ongehoord maar gehoordende exemplaren komen sporadisch voor. Het aantal gespeende lammeren ligt rond 1,7 per ooi. De lammeren hebben bij hun geboorte een zeer donkerbruin haarkleed waar de lichtere wol geleidelijk aan doorgroeit.

Deze schapen hebben een goed slachtrendement en ze produceren vlees van uitstekende kwaliteit en smaak. Het volwassen gewicht van de ram ligt tussen de 70 en 80 g en van de ooi tussen de 55 en 70 kg.

Foto: Staf Van den Berg,
Steunpunt Levend Erfgoed

Foto: Ellen Decoster,
Steunpunt Levend Erfgoed
vzw

“De Ardense voskop”